

LITERATURA ARTS INFORMACIO

PONT BLAU

Nº 8

ABRIL 1953

S U M A R I

	Pàgs.
<i>Ballet</i> , dibuix de J. JUNYER	Portada
EDITORIAL	97
<i>Gaudí</i> , per MAURICI SERRAHIMA	98
<i>Decadència</i> , per XAVIER BENGUEREL	100
<i>La decisió d'Anna Mari</i> , per JOSEP MASCARELL	105
<i>Estances a la Mediterrània</i> , per AGUSTÍ BARTRA	108
<i>Maragall i Unamuno cara a cara</i> , per JOAN FUSTER	112
<i>Nostàlgia</i> , per ANTONI GILABERT	116
INFORMACIÓ	
<i>Notes dels Països de Llengua Catalana: De València</i> , per VICENT PERIS	117
<i>El Centenari de Fort de l'Aigua</i> , per GUMERSIND GOMILA	117
<i>Arts Plàstiques: De la pintura al servei de...</i> , per J. GIMÉNEZ GIMÉNEZ	118
<i>Lletres</i> , per V. R., J. ROURE-TORENT, J. F. i R. L.	119
<i>Tres poëtes catalans vistos per una nordamericana</i> , per J. VENTURA SUREDA	123
<i>Premis literaris</i>	124
<i>Jocs Florals de la Llengua Catalana</i>	125
<i>Premi Guimerà 1954</i>	126
<i>Diverses</i>	127

Subscripció: Semestre, \$ 12.00
Un número, \$ 2.50

HEUS ACÍ, reunits, uns pocs però intensíssims documents de — i sobre — dues de les figures més grans que han produït les literatures ibèriques contemporànies: l'*Epistolario entre Miguel de Unamuno y Juan Maragall* (Barcelona, 1951). Tothom sap que en els ambients culturals de la Península no és gens freqüent la publicació de correspondències: el simple fet, si més no, que aquesta veja la llum, anotada i completada amb altres textos, ja li atorgaria un interès excepcional. El lector hi troba testimonis de singular importància que l'ajuden a endinsar-se en la intimitat dels dos corresponents, i li faciliten la comprensió de matisos i contrastos que abans havia descobert en l'obra o en l'anècdota biogràfica. En el cas de Maragall i d'Unamuno apenes existeix aquella contenció i aquella cura habituals en els epistolaris de gent de lletres — allò que ens fa pensar que els escrivien *per a la posteritat*. Millor dit: en Maragall i Unamuno, l'epistolari no té més — ni menys — afectació de la que tenen la resta de llurs escrits; i és ben conegut que ells, en el moment de fer literatura, eren, per principis i per naturalesa, escassament afeccionats a la *literatura*. No hi ha sorpreses, en aquest llibre. Dels assaigs i els poemes a les cartes, ni en Maragall ni en Unamuno no s'aprecia una transició brusca, un canvi de nivell o de ten-

sió. Hi ha, sí, en la correspondència, la calor d'aquella *amistad hermanal* (*Epistolario*, pàg. 175) que va unir el poeta de Salamanca amb el de Barcelona, i a vegades, digressions d'entranyable familiaritat. I hi ha, sobretot, la circumstància de posar-se en contacte fecund llurs idees i llurs temperaments. En açó rau la força apassionant d'aquestes pàgines. Si no afegeixen res de nou — almenys en el substantiu — al pensament dels dos escriptors, tal com el vam conèixer en llurs obres, ens menen per contra a precisar alligonorament el joc d'afinitats i diferències que delata llur relació. Perquè, a primera vista, destaquen nombroses concordances entre Unamuno i Maragall; tantes, que bé mereixeran algun dia una anàlisi minuciosa i una explicació. Però, per sota d'elles, i per damunt, quelcom, quelcom últim i insubornable, fa que llurs actituds siguin irreductibles. Potser convé començar per la dilimitació d'aquestes actituds, com a pas previ per fixar-ne les coincidències. Açò és el que em proposo en la notà present. En la mesura del possible, tractaré de cenyir-me a llurs actituds humanes: la de l'home Unamuno i la de l'home Maragall, com el primer hauria volgut. Ben cert que hi cap una derivació tan suggestiva o més que aquest tema central: i és la d'aventurar-se a conjecturar si la disparitat essencial dels dos hòmens es queda en disparitat simbòlica o si obeeix a llurs respectives situacions nacionals — amb tot el que això suposa de problemàtica oberta sobre uns quants punts clau de la història contemporània de la Pe-

MARAGALL I UNAMUNO CARA A CARA

Per JOAN FUSTER

nínsula, representats per la Generació del 98, d'una banda, i pel Catalanisme teòric, de l'altra. Però només alludiré aquestes qüestions de passada, en tant que són inevitables. El fonamental, repetesc, és que dos hòmens de la talla d'Unamuno i Maragall s'enfronten i es contrasten, com els protagonistes d'un drama agut, i fins i tot d'una noble tragèdia. D'una tragèdia. Qualsevulla que siga la posició que el lector adopte respecte del seu *argument*, i de *llurs arguments*, crec que basta la seua *representació* — i *llur representació* — perquè ens dediquem a meditar-la, a fer-la nostra. Res no hauria agradat tant a Unamuno i Maragall.

Publicades fa temps la majoria de les cartes que el poeta català va escriure als seus amics, l'estricta novetat editorial de l'*Epistolario* pertany a Unamuno. El rector de Salamanca patia, segons confessió pròpia (*Ep.*, pàg. 11), d'epistolomania. Però, que jo sàpia, només una petita part de la seua correspondència està a l'abast del públic lector. Aquesta petita part, com era d'esperar, no ha rectificat gens la imatge del *Unamuno de nuestra leyenda, la vuestra y la mía*, que ell mateix digué (*Ensayos*, Madrid, 1942; vol. II, pàg. 961). Em referesc ara a la imatge de l'Unamuno monològista. Sembla que una correspondència hauria de constituir, per definició, un diàleg. Unamuno viola aquesta definició, i més o menys conscientment s'hi complaia. Unamuno era incapaç de diàleg. Supose que aquesta apreciació no serà desmentida pels escrits seus que encara resten inèdits. A tot estirar, monodialogava — paraula que duu la seua empremta — : parlava amb ell mateix. El diàleg exigeix parlar amb altri i voluntat d'encontra-se amb ell en un terme comú, si n'hi ha, de veritat. I aqueixa voluntat prepara el camí, i demana disponibilitat i il·lusió. Unamuno prefereix — o diu preferir — el combat (*Ep.*, pàg. 46) i creu que *una de las solidaridades más estrechas* que es poden donar és la solidaritat dels combatents. En el fons, aquella incapacitat per al diàleg respon a un secret desinterés: *no soy, en efecto* — escrivia (*Ensayos*, II, pàg. 627) — *amigo de polémicas; me gusta decir mi pa-*

labra y seguir, sin volver la vista, mi camino, dejando que cada cual de los demás diga la suya. Si Jean Cassou pogué anomenar-lo *home de guerra civil*, i si ell pogué parlar de *monodialogos*, ambdues coses entren en l'òrbita del seu *personalisme* — d'aquell personalisme estil *Juan Palomo* folklòric, el del *yo me lo guiso y yo me lo como*: Unamuno s'ho guisava i s'ho menjava tot ell sol; les seues invitacions eren purament formulàries. Va combatre amb si mateix. Buscà, en el seu interior, aqueixa solidaritat de combatents que no ho és sinó en tant que desitgen la lluita. I en la lluita està la seua raó de ser, i no atén al resultat. D'aquí a un sentiment esportiu de la dialèctica no va més que una passa: Unamuno la franquejà, sense adonar-se'n, moltes vegades. De no ser perquè opera sobre la més compromesa parcel·la de l'humà, l'agonisme unamunià arribaria a semblar això — com almenys a mi m'ho sembla. *quan Unamuno no parla d'Unamuno* — : un fatigós ergotisme, ergotisme egotista si es vol, però ergotisme, a desgrat de totes les seues rabioles contra la *cochina lógica*. I el salva també la passió: la seua passió a estones lírica, a estones histriònica. Unamuno va assumir,

igual que altres escriptors de la seua Generació, el paper d'inquietador, d'agitador, necessari en una Espanya que, sota l'estúpida tranquil·litat d'uns anys o l'aparatosa complicació d'uns altres, era realment una *cosa* inerta. Ell volgué injectar-li la seua guerra civil íntima, encara que ella se'n proporcionà un altra pel seu compte. De tota manera, eren guerres civils sense solució, sense ni tan sols *abrazos de Vergara* que, per altra part, no passen mai de meres treves. Aquest *impasse* va implícit en la pretensió unamuniana. En un vell article—de 1915—publicat en *La Nación*, de Buenos Aires, i ara arrellegat en l'apèndix de l'*Epistolario*, reprotxava: *Maragall no quería comprender que se escriba para hacer dudar, para hacer pensar, para inquietar* (*Ep.*, pàg. 164). En efecte: per a fer dubtar o per a fer inquietar *gratuitament*, no; per a fer pensar, sí, i potser millor per a *entusiasmar*, per a *arravatar*: per a emportar-se amb ell els altres. Maragall proposava aquesta diana per a l'esforç de l'escriptor, ben distinta de la d'Unamuno. En açó radica la seua grandesa, que es féu carn en el seu temps i en la seua terra. En açó radica, igualment, la seua debilitat davant els seus lectors d'avui—ja veurem què passa demà—, els quals no l'acompanyarien en algunes de les seues fes.

Maragall era un inquietador; encara que no per la inquietud en si. Inquietar, per a ell, havia de ser despertar, estimular, suscitar. El nostre poeta té, com a home, la virtut de voler i saber comprendre, que tan costosa li era, el castellà. Ell podia, per dir-ho amb les seues paraules, *meterse en la piel de otro* (*Ep.*, pàg. 44), sense quedar-se en ella ni amb ella, que és el que feia Unamuno. Maragall era l'home-home, que participa en tot el que d'humà troba en els altres. I en participa, no per assimilar-s'ho, sinó per gaudir-se en el pur fet de la seua existència, en la simple manifestació de *vida* que allò implica. La doctrina de la *paraula viva* i la que exposa en el seu *Elogi de la poesia* no són més que un aspecte, el literari, de la manera de ser maragalliana. *Maragall creia amb els que creien*, escriu Josep Pijoan. Un text del poeta diu, poc més o menys—amb una equivalència quasi literal d'altres frases d'Unamuno—que ell té fe

en la fe, en qualsevol fe, sempre que siga sincera. Maragall—i també, en part, Unamuno—eleva la sinceritat al màxim de la seua escala de valors. Si el rector de Salamanca, obsessionat només per la seua personal sinceritat, segueix el seu camí, deixant que els altres siguen sincers com ell, però sols, aïllats, itinerants, Maragall s'identifica amb la sinceritat aliena. Maragall veu en la sinceritat dels altres una avinentesa de *convivre* i *commoure's*: aqueixa commoció era, ja, un do sagrat, i així parlà ell de *aquel escalofrío que es mi único criterio en poesía y arte* (*Ep.*, pàg. 40). Quan entropessava amb un home radicalment distint d'ell—Unamuno, per exemple—, la mateixa força de la sinceritat li feia trobar en el sentiment o en el pensament oposats als seus un punt de comunió: el moment de vibrar amb una energia que és, per damunt de tot, una energia humana. I açó té, indefectiblement, una conseqüència *fecunda*. Comentant un llibre de Salvador Albert, que l'havia ferit *com si m'haguessin tirat una pedra al cap*, Maragall diu que li produïa *l'estranya sensació de que la pedra que m'ha ferit portava alguna virtut de curar el mateix mal que feia i de tornar-lo en bé* (*Obres Completes*, Barcelona, 1947; pàg. 1630). Jo no sé si açó té un fons nietzschèu o si es tracta d'una espècie de pragmatisme espiritualista o què: però Maragall sembla animat per la idea que és bo, i per tant bell—o el bell es bo per aquesta raó—, tot el que contribueix a suscitar i a infantar les potències vitals superiors de l'home o de la col·lectivitat, o que contribueix almenys a transformar-les totes en superiors. *Todo lo que tiende a deprimir la fe en la definitiva bondad de la vida es immoral*, escriu (*O. C.*, pàg. 916). Per això no comprenia que s'escrigués per a fer dubtar, per a fer dubtar perquè sí: l'eficàcia, al seu veure, era ja una mesura de valor. I el sincer és sempre eficaç—naturalment, cada sinceritat en la seua esfera i només en tant que força. Perquè està en l'essència de la sinceritat el *tornar-se en bé*, el donar un fruit, ser *creadora*, és a dir, *poètica*.

Maragall, per tant, havia d'acceptar el que de positiu hi havia en Unamuno, i ho acceptava d'aqueixa manera. Parlant-li del

seu poema *En el desierto*, escriu: *Si su idea de Dios es distinta cada vez, su sentimiento de Dios parece ser siempre el mismo, y esto me apena muchísimo, porque es un sentimiento depresivo, y para quien no sea depresivo será tal vez de una exaltación feroz. Pero ¡qué extraño! — es decir, no, no es extraño — en Ud., la exaltación, haciéndose poética, no hiere, ni el desmayo deprime. Por eso yo no me quejo de su poesía, sino que me duelo del estado de ánimo que supone antes de brotar ella; porque después, por su sola virtud, ya me parece redimido el poeta. Por esto yo creo, también, que su poesía no llegará al mundo a destiempo, ni nunca es destiempo para una poesía como ésa; pero, si lo mismo dijera Ud. en prosa, friamente, sistemáticamente, yo creo que sería destiempo siempre.* (Ep. pàg. 29). Em pense que el paràgraf transcrit és bastant per revelar Maragall i a poc que es conega Unamuno es comprendrà la distància que en aquest extrem significatiu separa llurs trajectòries. Però Unamuno, per a la seua major glòria i vigència, mai no va escriure la prosa sistemàtica i freda que temia Maragall. En un altra carta, aquesta adreçada a Carles Rahola, el nostre poeta es refereix a la visita que el de Salamanca féu a Barcelona pels dies de l'Aplec de la Protesta i del Congrés Internacional de la Llengua Catalana: *Per més que aquí tothom el troba poseur, a mi em sembla un home d'una gran sinceritat; si de cas, és ell a si mateix que s'enganya* (O. C., pàg. 1792). Segons Maragall, Unamuno, tancat en la seua obsessió metafísica, poc o malament podia percebre, no ja les possibilitats de la realitat que el rodejava — d'una realitat viva —, sinó aquesta mateixa realitat. A despit del paral·lel que Unamuno traça entre el *Cant espiritual* i la seua pròpia poesia, quant al

tema de la mort, es veu obligat a confessar: *pero mi corazón, clesidra de sangre, no me deja gozar en paz la belleza* (Ep., pàg. 142). I no solament la bellesa. Quan Don Miguel es planteja això que la seua Generació anomenà el problema d'Espanya, hi dona — no en podia donar altra — una resposta d'àrida ressonància ètica, millor dit: de sola ressonància ètica. Aquella resposta que, amb exaltació de turista, lloava l'exuberant Keyserling en la seua anàlisi espectral d'Europa. Per a Unamuno l'home és sempre l'home a seques i a part, torre de carn i ossos, al qual únicament cap contagiar l'angoixa per la seua immortalitat i que tot, més o menys, ho ha de veure en funció d'aquesta angoixa. No concep, com en general no ho conceben els altres escriptors del 98 espanyol, el que en diríem l'*home comunicat*. Individualistes rabiosos, d'aqueix individualisme espanyol *de pandereta*, jeremias recalitrants, ficats en una política que menyspreaven, ells no van creure que, mantenint la seua humanitat, la seua *personalitat*, com a eix, com a nucli singular i viu, l'home pot obrir-se als altres hòmens i emprendre junts una tasca. Unamuno, ni Baroja, ni Azorín, ni Maeztu, no haurien sabut endevinar ni compartir el sentit profund i popular de la sardana que cantà Maragall — en primer lloc, perquè un *ball* només podia produir-los malhumor —, ni potser no haurien definit, com el nostre poeta, el col·lectiu a la manera d'una summa d'innombrables *moments de gràcia* individuals i combregats. En tot això, Unamuno veuria, únicament i despectiva, *estètica*, joc de la gent mediterrània — *¡Seréis siempre unos niños, levantinos!* — que ni se senten somni de Déu ni famolencs d'eternitats abstractes.

(Continuarà)

